सीझर चावेझ

लेखन: जिंजर वॅड्सवर्थ

चित्र: मार्क श्रोडर

मराठी: अश्विनी बर्वे

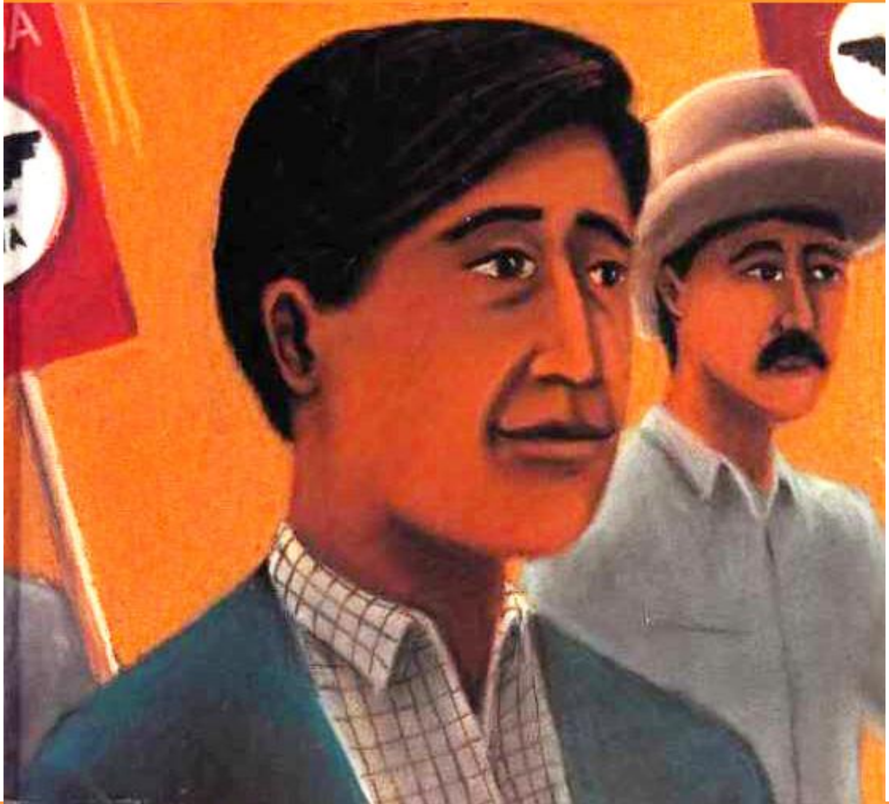

सीझर चावेझ

लेखन: जिंजर वॅड्सवर्थ

छायाचित्र: मार्क श्रोडर

मराठी: अश्विनी बर्वे

ॲरिझोना

१९३३

जेव्हा सेसारिओ चावेझ सहा वर्षांचा झाला, तेव्हा त्याच्या शाळेत जाण्याची वेळ झाली होती.

सेसॅरिओ आपल्या मोठी बहीण रीटासोबत कच्च्या रस्त्यावर लहानाचा मोठा होत होता.

तो थोडा घाबरला होता.

म्हणून त्याने रीटाचा हात धरला.

त्याचे पाय दुखत होते.

त्याला बूट घालण्याची सवय नव्हती.

सेसॅरिओच्या शिक्षकाने त्याचे नाव लहान करून 'सीझर' असे ठेवले.

तरीही, सीझर हे नाव तितकेसे मेक्सिकन वाटत नाही.

शिक्षकांनी मुलांना फक्त इंग्रजीमध्येच बोलण्याची सूचना दिली.

घरी सगळेजण हिस्पॅनिक भाषा बोलायचे.

सीझर कधीकधी इंग्रजी बोलायला विसरून जायचा.

त्यानंतर शिक्षिका त्याच्या बोटांवर पट्टीने मारत असे.

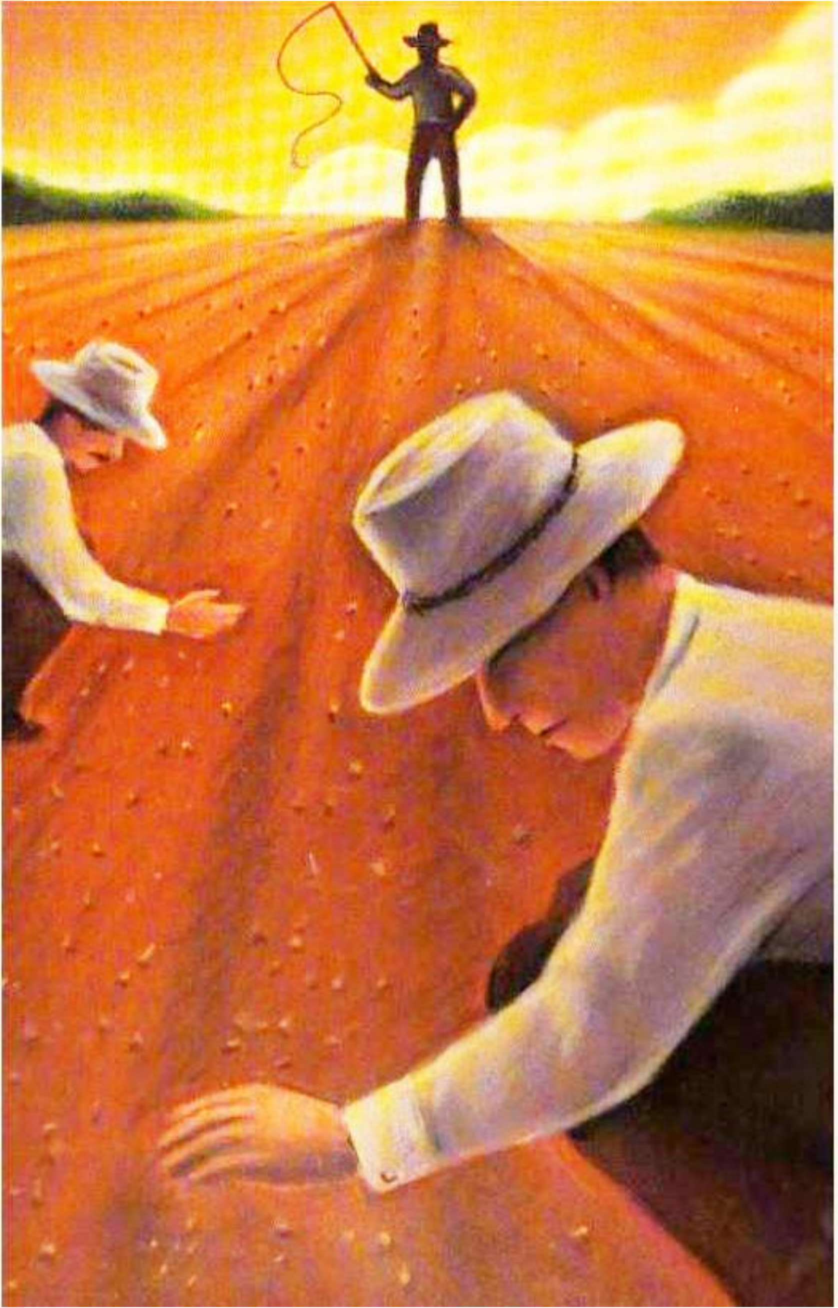

सीझरचे आजी-आजोबा मेक्सिकोमध्ये जन्मले होते.

सीझरचे आजोबा एका कडक शिस्तीच्या शेतमालकाकडे मजूर म्हणून काम करत होते.

शेतमालक आपल्या कामगारांना चाबकाने मारत असे.

यामुळे निराश होऊन सीझरचे आजोबा अखेरीस ॲरिझोनाला पळून गेले.

ते त्यांच्या कुटुंबांना सोबत घेऊन आले होते. सीझरचे वडील, लिब्राडो, त्याच्या आईला, जुआनाला ॲरिझोनामध्ये भेटले होते.

जुआनाचा जन्मही मेक्सिकोमध्ये झाला होता.

सीझरचा जन्म युमा, ॲरिझोना येथे झाला.

रिचर्ड आणि लॅनी हे त्याचे धाकटे भाऊ होते.

आणि सर्वात लहान असलेली विकी अजून बाळच होता.

ते जाड मातीच्या विटांनी बनवलेल्या घरात राहत होते.

त्याचे घर उन्हाळ्यात थंड आणि हिवाळ्यात उबदार असायचे.

सीझर रात्रभर आपल्या वडिलांना पत्र्याच्या डब्यांपासून आणि लाकडाच्या तुकड्यांपासून खेळण्यातील गाड्या बनवताना बघत बसायचा.

झोपायची वेळ झाली की आजी मुलांची प्रार्थना ऐकत असे.

चावेझ कुटुंबातील प्रत्येकजण आपापल्या शेतात काम करत असे.

सीझरचे वडील जमिनीत बियाणे लावत असत.

कुदळीने तण काढणे.

नदीतून शेतांपर्यंत पाणी आणण्यासाठी कालवे खोदण्यात आले होते.

पाण्याशिवाय पीक वाढू शकत नाही.

सीझर आणि रिचर्ड यांनी घोड्यांना,

गाईंना आणि कोंबड्यांना चारा देत असत.

ते अंडी गोळा करायचे.

रीटा सगळ्यांचे कपडे हाताने धुवायची.

जुआना कुटी मक्यापासून टॉर्टिला (पाव) बनवायची.

त्याचे कुटुंब गरीब होते.

असे असूनही, जुआना बेघरांना जेवण देत असे.

तिला वाटे की कोणताही माणूस उपाशी राहू नये.

सीझरच्या आत्या, काका, मामा आणि त्यांची मुले जवळच राहत होते

ते सर्वजण सण साजरा करण्यासाठी चावेझ कुटुंबाच्या शेतावर येत असत.

सर्वजण एकत्र चांगले जेवण करायचे.

सीझर आणि त्याचे चुलत भाऊ कालव्यांमध्ये पोहत असत.

ते घोड्यावर स्वार होत आणि झाडांवर चढत असत.

त्याचं आयुष्य सुखी होतं.

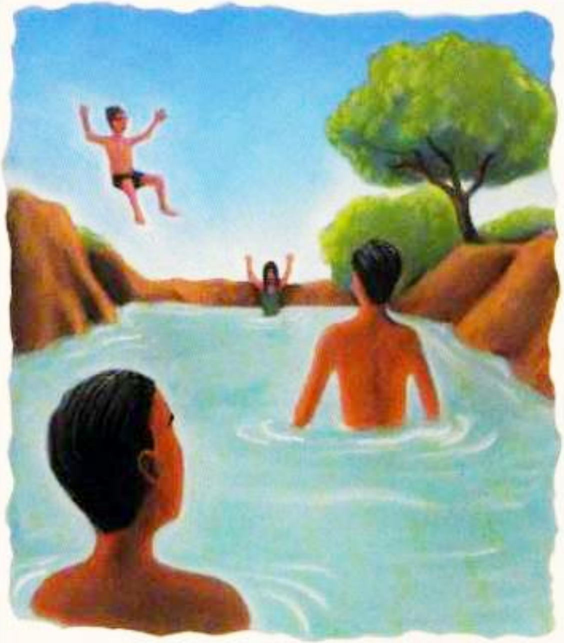

कठीण काळ

१९३० चे दशक

१९३० च्या दशकात अमेरिकेत लाखो लोक बेरोजगार झाले.

बँका बंद होत्या.

अनेक दुकाने सुद्धा.

अनेक कुटुंबांकडे अन्न विकत घेण्यासाठी सुद्धा पैसे नव्हते.

आणि शेतजमिनी

हा महामंदीचा काळ होता.

पण चावेझ कुटुंबाकडे अजूनही भरपूर दूध, अंडी आणि भाज्या होत्या.

इतकेच नव्हे तर, ते विकले आणि खाल्लेही जाऊ शकतात.

नंतर दुष्काळ पडला.

पावसाअभावी कालवे कोरडे पडले.

पाण्याशिवाय चावेझ कुटुंब पिके घेऊ शकत नव्हते.

कोंबड्यांना चोच मारायला मका नव्हता.

त्यामुळे कोंबड्यांनी अंडी घालणे बंद केले.

गाईंना चरायला गवत नव्हते.

त्यामुळे तिने दूध देणे बंद केले.

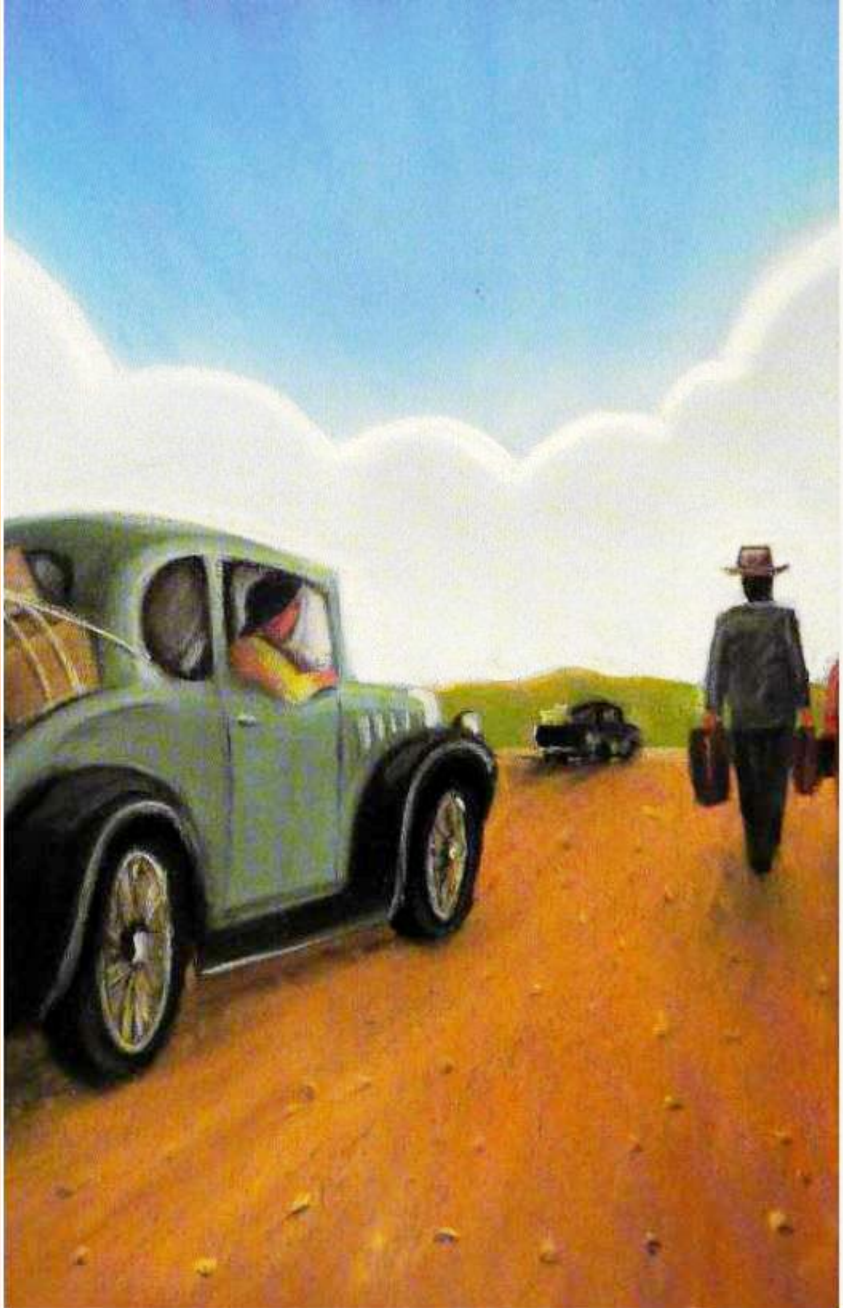

१९३८ मध्ये चावेझ कुटुंबाला त्यांची जमीन विकण्यास भाग पाडले गेले.

ते आपल्या गाडीत बसून रोजगाराच्या शोधात कॅलिफोर्नियाला निघाले.

सीझर ११ वर्षांचा होता.

कॅलिफोर्नियामध्ये मोठ्या शेतजमिनी होत्या.

त्या शेतांच्या मालकांना बियाणे पेरण्यासाठी, तण उपटण्यासाठी आणि पिकांची कापणी करण्यासाठी मजुरांची गरज होती.

गरीब मजूर रोजगाराच्या शोधात एका शेतातून दुसऱ्या शेतात फिरत असत.

त्यांना 'स्थलांतरित कामगार' म्हटले जात असे.

वसंत ऋतूमध्ये चावेझ कुटुंब या शेतात पेरणीचे काम करत असे.

तेव्हा शेतात थंडी असे.

सीझर सहसा अनवाणी काम करत असे.

बूट महाग होते.

उन्हाळ्यात प्रचंड उष्णता होती.

सीझर लहान दांड्याच्या कुदळीने तण उपटून काढायचा.

त्याची पाठ नेहमी दुखायची.

दिवसभर वाकून काम करणे सोपे नव्हते.

कधीकधी त्याला शेतातून कीटकनाशक नावाच्या विषाचा वास यायचा.

शेतकरी आपल्या पिकांवर कीटकांचा प्रादुर्भाव होऊ नये म्हणून कीटकनाशकांची फवारणी करत.

पण काही कीटकनाशकांमुळे शेतमजूर आजारी पडले.

मजुरांची मुले झाडांवरून संत्री आणि लिंबू तोडत असत.

ते वाटाणे व शेंगा वेचायचे आणि कापूसही वेचायचे.

कामगार ही फळे आणि भाज्या पेट्यांमध्ये भरत असत.

प्रत्येक खोक्याच्या वजनानुसार मजुरी दिली जात असे.

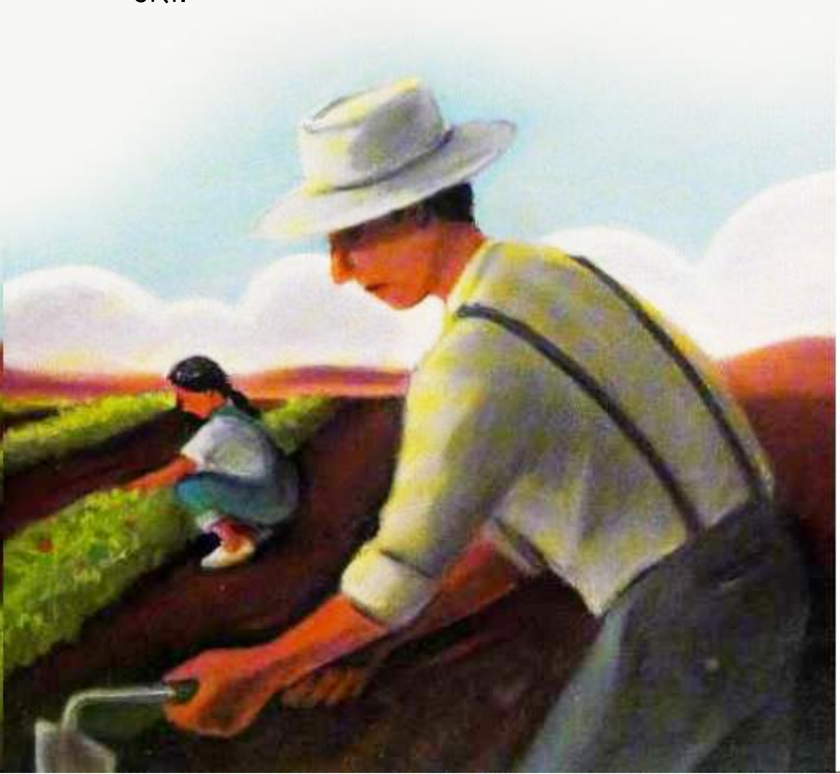

हे स्पष्ट होते की कुटुंबातील प्रत्येक सदस्य कामात व्यस्त असे.

त्याला आवश्यक असलेले पैसे कमवण्याचा हाच एकमेव मार्ग होता.

जर ते कुटुंब कमी मजुरीत काम करण्यास तयार नसेल, तर दुसरे एखादे कुटुंब त्यांच्या जागी काम करण्यास तयार होईल.

एका शेतातील पीक काढले की चावेझ कुटुंब दुसऱ्या शेताकडे जात असे.

त्यांना पैशांची गरज होती.

चावेझ कुटुंब स्थलांतरित मजुरांच्या शिबिरांमध्ये राहत होते.

शेतात उभारलेले हे तळ गर्दीचे आणि अस्वच्छ होते.

चावेझ कुटुंबाला एका लहानशा झोपडीत दाटीवाटीने राहावे लागले.

झोपडीची जमीन कच्ची असे आणि स्नानगृह नसे.

जेव्हा पाऊस पडायचा, तेव्हा सगळं काही ओलं व्हायचं.

सर्वत्र फक्त चिखलच होता.

अनेक छावण्यांमध्ये झोपड्याही नव्हत्या, फक्त तंबू होते.

तंबू खूपच लहान होते.

सीझर आणि रिचर्ड यांना बाहेर झोपावे लागत असे.

रीटा गाडीत झोपायची.

जुआनाला बाहेर एका मोठ्या भांड्यात जेवण बनवावे लागले.

पण तरीही ती भुकेल्यांना खाऊ घालायची.

जेव्हा अन्नाची गरज भासायची, तेव्हा सीझरचे आईवडील जवळच्या गावात खरेदीसाठी जात असत.

काही दुकानांमध्ये 'विक्री फक्त गोऱ्यांसाठी' अशी पाटी लावलेली असे.

सीझरचे कुटुंब मूळचे मेक्सिकोचे होते.

ते या दुकानांमध्ये खरेदी करू शकले नाहीत.

सीझरला ॲरिझोनाच्या आठवणी सतावत होत्या.

त्याला घोडेस्वारीला जायचे होते.

त्याला झाडांवर चढायचे होते.

जेव्हा त्याची खेळण्यातील गाडी चोरीला गेली, तेव्हा त्याला चोराला पकडून त्याला चोप द्यावासा वाटला.

जुआना आपल्या मुलाला भांडायला मनाई करत असे.

ती नेहमी म्हणायची की भांडायला दोन माणसं लागतात.

ती पुढे असेही म्हणते, 'तुमच्या समस्या बोलून सोडवा.'

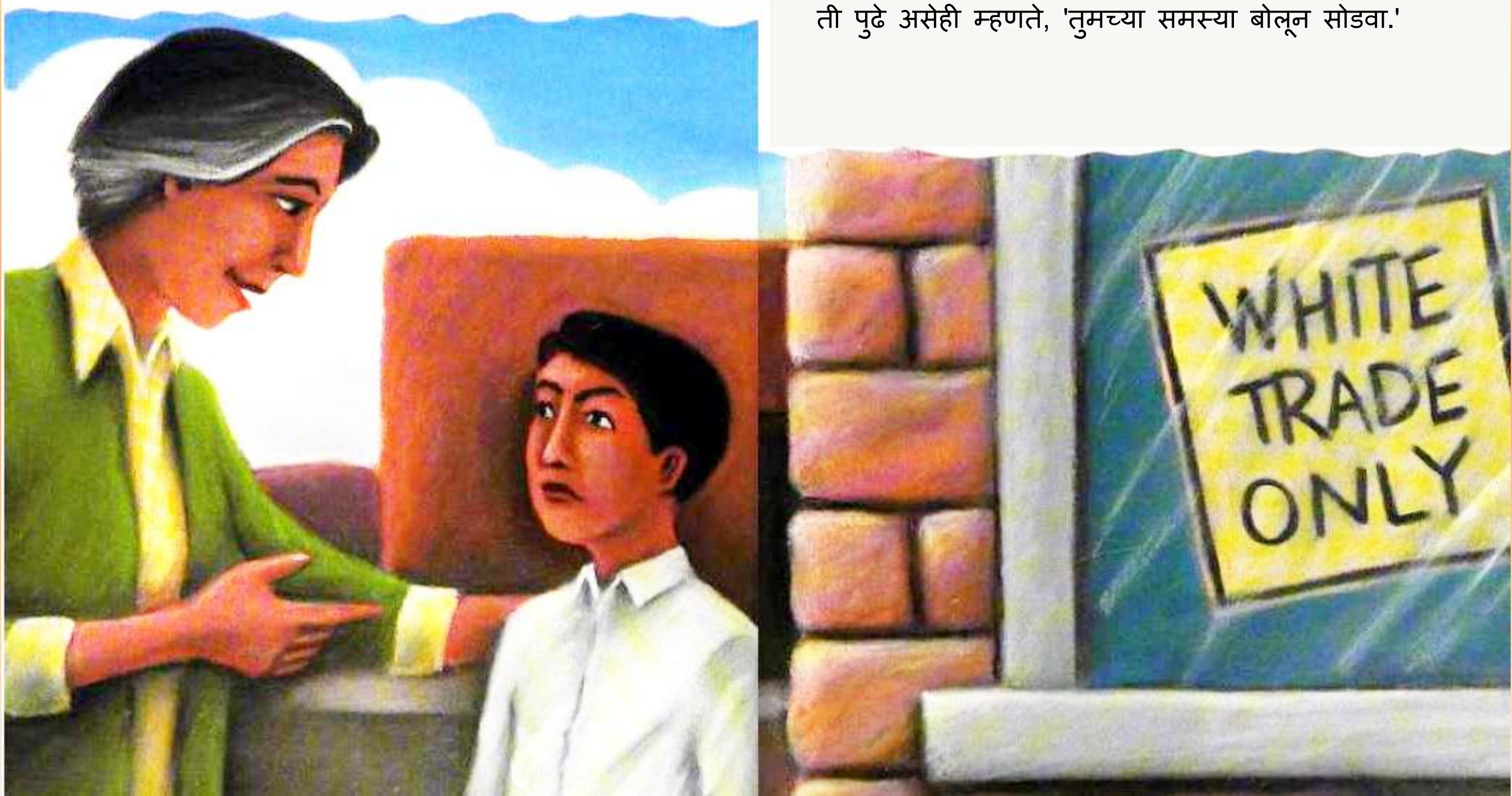

मोठे होणे

१९४२

जेव्हा सीझर १५ वर्षांचा होता, तेव्हा तो कॅलिफोर्नियातील डेलानो येथे हेलन फॅबेला यांना भेटला.

हेलनचे आईवडीलही कापूस वेचायला डेलानोला आले होते.

हेलन आणि सीझर यांचा विवाह झाला

पुढच्या वर्षी त्यांचा पहिला मुलगा, फर्नांडो, जन्मला.

लवकरच आणखी मुले जन्माला आली.

सीझर आणि हेलन यांनी खूप मेहनत केली.

त्यांनी बीन्स, स्ट्रॉबेरी आणि इतर अनेक पिकांची कापणी केली.

त्या दोघांना कामाच्या प्रत्येक तासाला सुमारे एक डॉलर मिळत असे.

मुलांच्या अन्नासाठी, कपड्यांसाठी आणि साध्या घरासाठी हे पुरेसे नव्हते.

स्थलांतरित मजुरांना अधिक चांगला मोबदला दिला पाहिजे, असे सीझरचे मत होते.

सीझर नेत्यांवरची पुस्तके वाचत असे.

नेते लोकांचे जीवन सुधारण्यास कशी मदत करतात, हे त्याला शिकायचे होते.

मग सीझर डेलोरेस वेराटाला भेटला.

डेलोरिसने मेक्सिकन-अमेरिकन शेतमजुरांना मदत केली.

सीझर फ्रेड रॉसलाही भेटला.

स्थलांतरित कामगारांना अमेरिकन नागरिकत्व मिळावे अशी फ्रेडची इच्छा होती.

जेणेकरून तेही मतदान करू शकतील.

त्यांनी कामगारांच्या हितासाठी मतदान केले पाहिजे.

डेलोरिस आणि फ्रेडच्या काही कल्पना उत्तम होत्या.

त्या दोघांचा विश्वास होता की, लोक एकत्र आले तर ते आपले जीवन बदलू शकतात.

गरीब मेक्सिकन-अमेरिकन कामगार एकत्र आले तर तेही शक्तिशाली बनू शकतात.

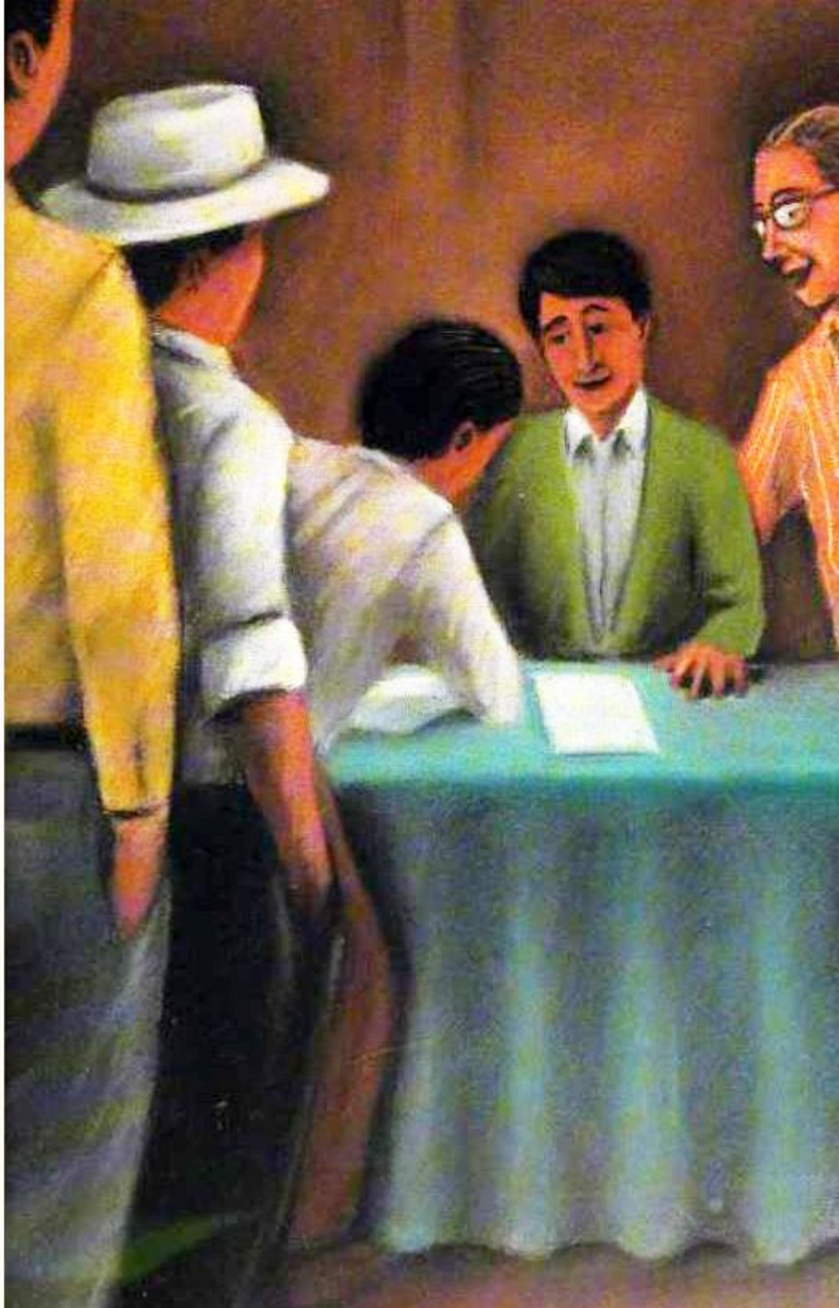

आपल्या आईप्रमाणेच सीझरलाही इतरांना मदत करण्याची इच्छा होती.

त्यामुळे त्यांनी मेक्सिकन अमेरिकन लोकांना मतदार नोंदणी करण्यास मदत केली.

सीझर आणि डेलोरस यांनी कामगारांची संघटना सुरू केली, म्हणजेच त्यांनी कामगारांचा एक गट तयार केला.

ही अमेरिकेतील शेतमजुरांची पहिली संघटना होती.

सीझरने संपूर्ण कॅलिफोर्नियाभर प्रवास केला.

जिथे शेती केली जायची अशा शहरांमध्ये जाऊन कामगारांशी युनियनबद्दल बोलल़ो.

जर ते युनियनमध्ये सामील झाले, तर तो त्यांना सांगायचा की ते एक संघ, एक चमू आहेत.

ते त्यांच्या शेतमालकांना बदल करण्यास सांगू शकतात.

जर मालकांनी माघार घेतली, तर ते संपावर जाऊ शकतात.

याचा अर्थ असा की, जोपर्यंत नियोक्ता बदलांची अंमलबजावणी करत नाही, तोपर्यंत युनियन सदस्य काम थांबवू शकतात.

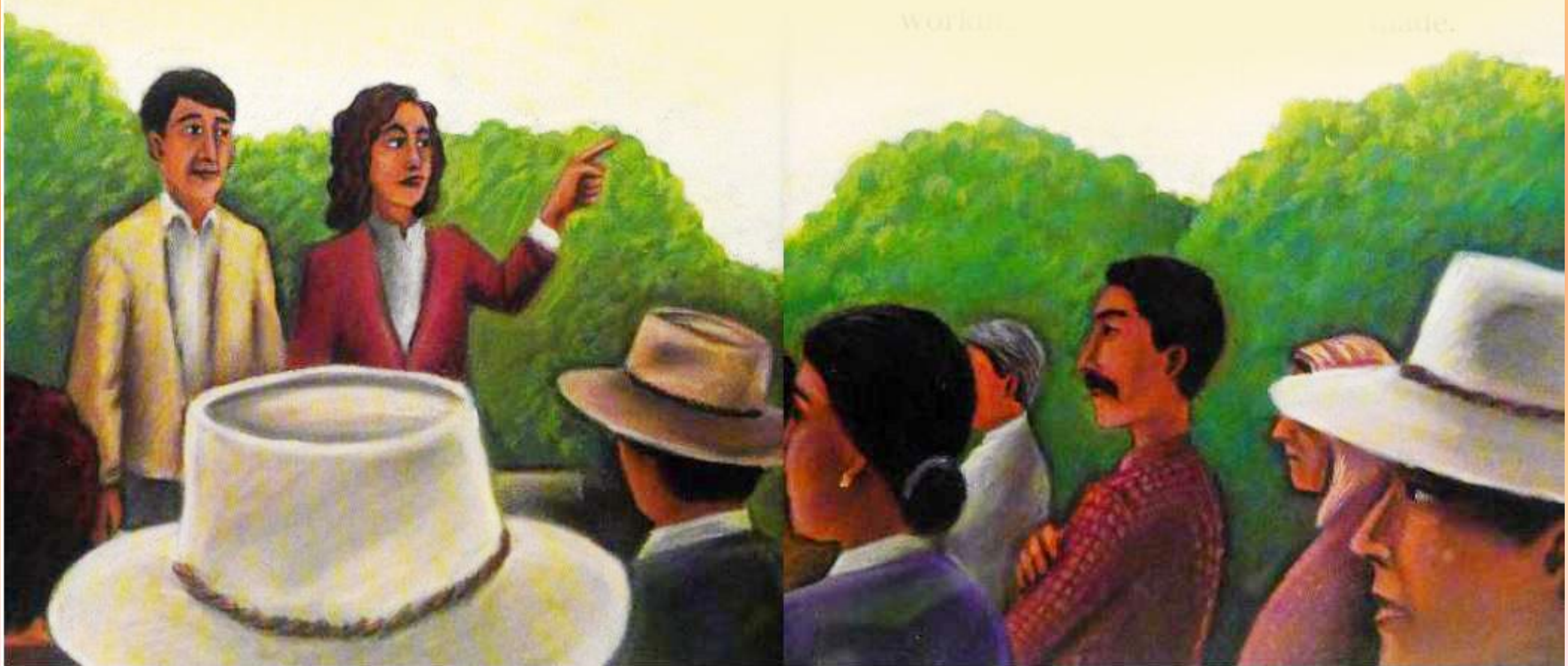

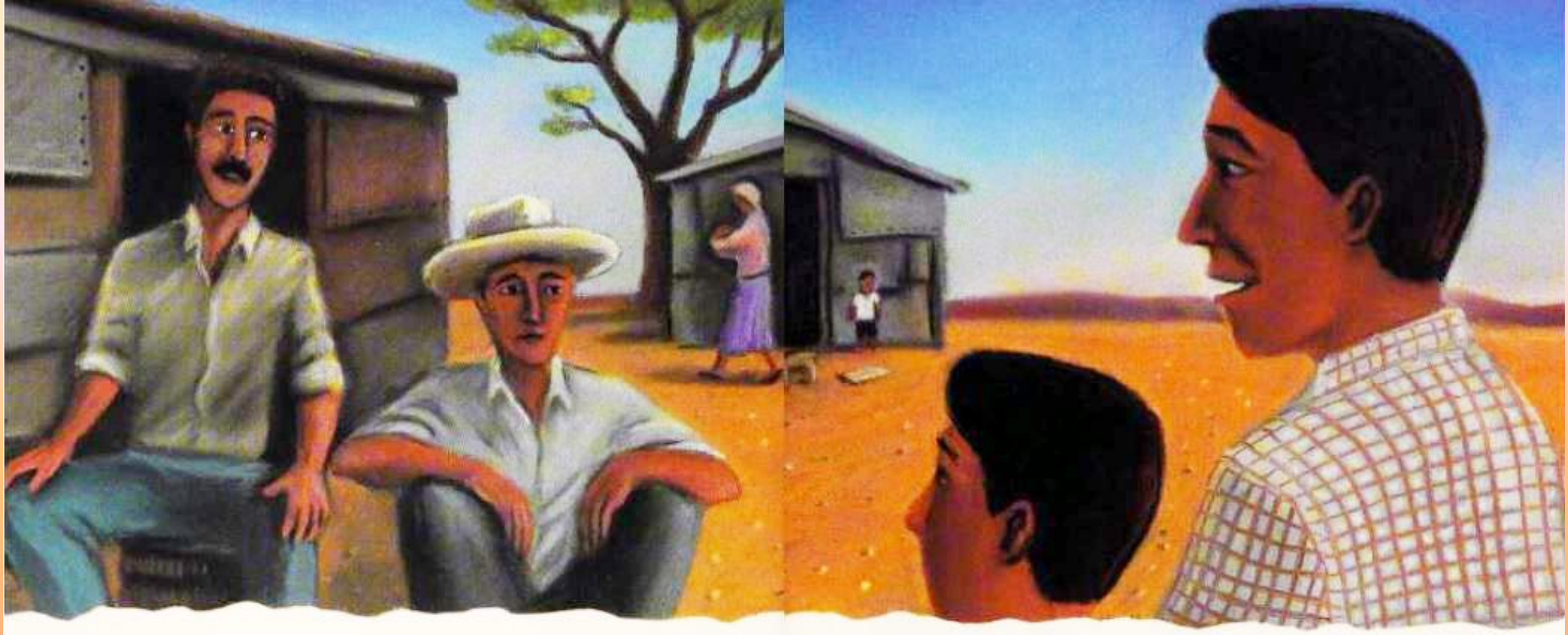

अनेक कामगार सीझरचे ऐकत असत.

तो एक सक्षम नेता होता.

त्यांना वाटते की कदाचित सीझर बरोबर आहे.

कामगार झोपड्या आणि तंबूंमध्ये राहून कंटाळले होते. त्यांना आजारी पाडणाऱ्या कीटकनाशकांसोबत काम करण्याची त्यांची इच्छा नव्हती.

त्याला माहित होते की बदल घडवून आणणे कठीण असेल.

सीझरलाही हे माहीत होते.

पण तरीही त्याला प्रयत्न करायचा होता.

हे सर्व शांततेने, हिंसेशिवाय करायचे होते .

सीझर मुठीने लढण्यावर विश्वास ठेवत नव्हता.

बऱ्याच जणांना वाटत होते की सीझर अपयशी ठरेल.

कारण बहुतेक शेतमालक एकतर श्रीमंत कुटुंबे किंवा मोठ्या कंपन्या होत्या.

येथे सीझर गरीब होता.

त्याचा रंग गोरा नव्हता, तो काळा होता.

तो केवळ एक शेतमजूर होता, हजारो मजुरांपैकी एक.

कृत्य
१९६५

सीझर एक शक्तिशाली कामगार संघटनेचा नेता बनला.

कामगार संघटनेने संप करण्याची वेळ आली आहे असे ठरवले.

कॅलिफोर्नियामधील कामगार द्राक्षे काढणार नाहीत, असे ठरवण्यात आले.

द्राक्षे वेलीवरच सडली.

शेतमालकांचे नुकसान झाले.

सीझरने खरेदीदारांना द्राक्षे न विकत घेण्यास सांगितले.

अनेक कुटुंबांनी याला संमती दिली.

त्यांनी द्राक्षे विकत घेतली नाहीत.

काही दुकानांनी द्राक्षे विकणे पूर्णपणे बंद केले.

अनेक ट्रक चालकांनी द्राक्षे वाहून नेण्यास नकार दिला.

शेतमालकांचे आणखी नुकसान झाले.

येथे कामगारांना चिंता वाटू लागली.

त्यांना पैसे मिळत नव्हते.

त्यांनी आपल्या कुटुंबाला काय आणि कसे खाऊ घालावे?

त्यांना दुसऱ्या पिकांची कापणी करण्याचे

काम शोधण्याची गरज होती.

सीझरने त्यांना धीर धरण्यास सांगितले.

कामगारांनाही हक्क असतात असे म्हटले.

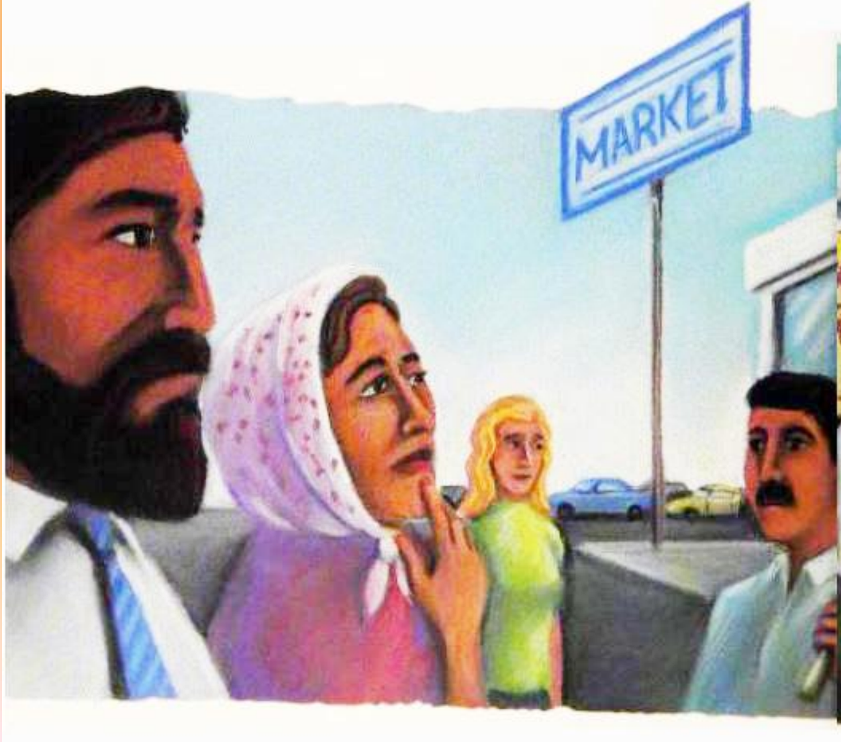

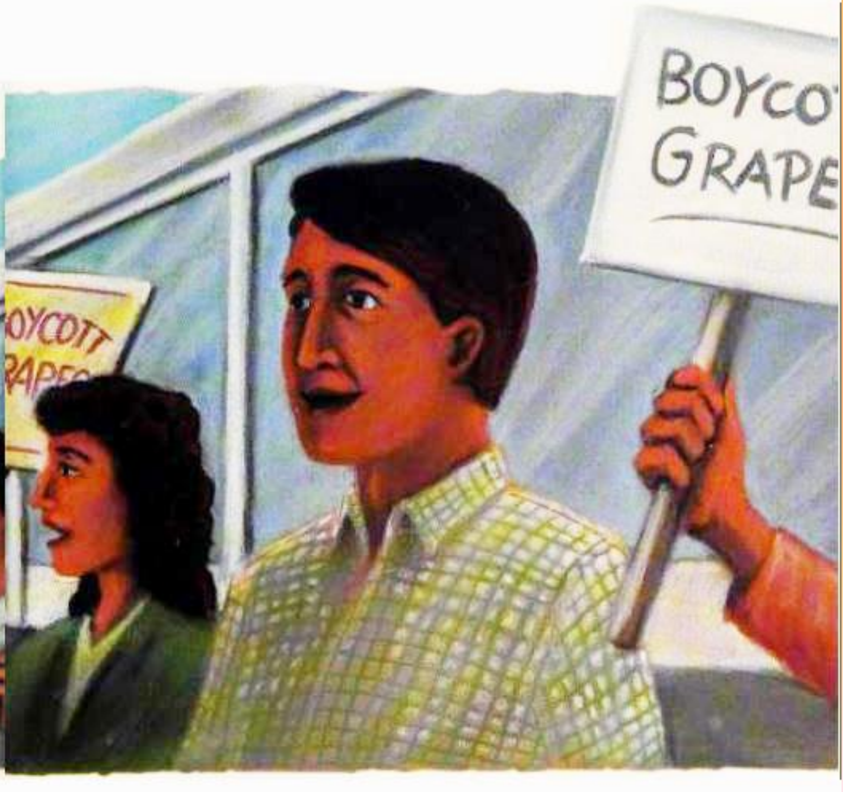

संपूर्ण एक वर्ष उलटून गेले.

संपाबद्दल इतरांना सांगण्याची वेळ झाली होती.

१९६६ मध्ये सीझरने कॅलिफोर्नियाची राजधानी सॅक्रामेंटोवर मोर्चा काढला .

डेलानो ते सॅक्रामेंटो हा ३०० मैलांचा प्रवास पूर्ण करायला २५ दिवस लागले.

पण यामुळे ही बातमी सगळीकडे पसरली.

इतर राज्यांतील कामगारही सीझरसोबत मोर्च्यात सामील होण्यासाठी आले होते.

अभिनेते, नेते, विद्यार्थी आणि सरकारी अधिकारी देखील कामगारांसोबत चालले.

वाटेत अनेक कामगारांनी त्यांच्यासाठी अन्न आणि पाण्याची व्यवस्था केली.

सीझरचे पाय थकले होते.

त्याला खूप तापही आला.

पण सीझर पुढे जात राहिला.

लोकांनी वर्तमानपत्रांमध्ये मोर्च्याबद्दल वाचले.

त्यांनी त्याच्या बातम्या टेलिव्हिजनवर पाहिल्या.

काही लोकांना वाटत होते की स्थलांतरित कामगारांना मदत केली पाहिजे.

त्यामुळे इतर काही जणांनी याला विरोध केला.

द्राक्षांचा संप सुरूच राहिला.

इतर राज्यांतील अमेरिकन लोकांनीही द्राक्षे खरेदी करणे थांबवले.

सीझर आणि संघराज्याचा प्रभाव पडत असल्याचे दिसत होते.

शेवटी, पाच वर्षांनंतर द्राक्षबागेच्या मालकांनी शरणागती पत्करली.

१९७० मध्ये संप संपला.

कामगारांना चांगले वेतन मिळू लागले.

त्याला वैद्यकीय उपचारांसाठी पैसे मिळाले.

सीझर खूप थकला होता, पण खूप आनंदीही होता.

कामगार कामावर परतले.

संपानंतर

१९७०

सीझर आणि हेलन साधे जीवन जगत होते.

त्याला आठ मुले होती.

संघटनेने त्यांच्या निवासासाठी आणि जेवणासाठी पैसे पुरवले.

त्यामुळे सीझर आपल्या कुटुंबाची सोय करू शकला.

सीझर दररोज युनियनसाठी काम करत असे.

तो बैठकांना जायचा.

नवीन मोर्च्यांचे नेतृत्व करत असे..

तो विविध विषयांवर भाषणे देत असे.

सर्व शेतमजुरांना न्याय्य वागणूक मिळावी, याची खात्री त्याला करायची होती.

तो अनेकदा आठवडाभर घरापासून दूर असायचा.

नेहमी थकलेला असे.

१९९३ सालच्या एका रात्री सीझरचा मृत्यू झाला.

त्याचं दयाळू हृदय मृत झालं होतं.

ते फक्त ६६ वर्षांचे होते.

सीझरच्या सन्मानार्थ कॅलिफोर्नियाचे ध्वज अर्ध्यावर उतरवण्यात आले.

सीझरचा भाऊ रिचर्डने त्याच्यासाठी देवदार वृक्षाची शवपेटी बनवली.

सीझरला डेलानो येथे दफन करण्यात आले.

त्याच्या अंत्यविधीला ४०,००० लोक उपस्थित होते.

सीझरने आयुष्यभर लोकांना मदत केली.

त्याने शब्दांनी मदत केली, मुठींनी नाही.

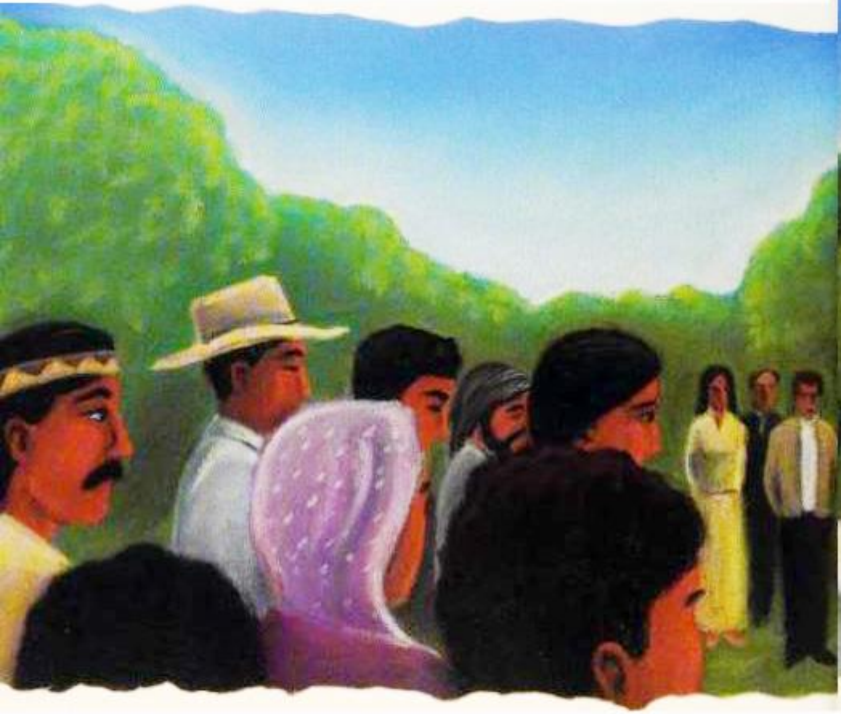

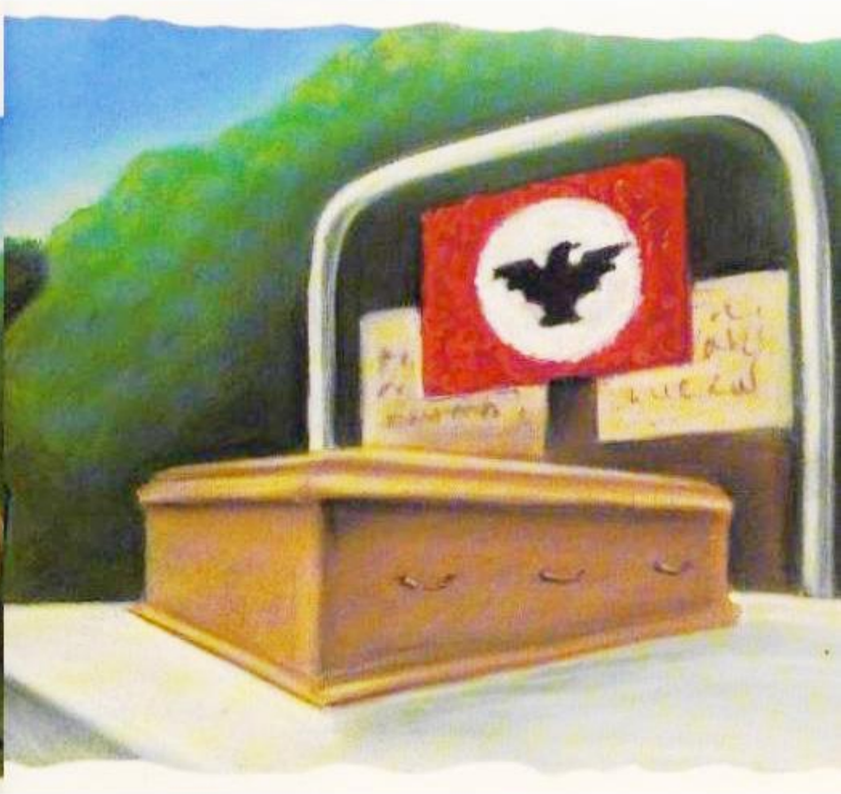

पहिल्या द्राक्ष संपाच्या विसाव्या
वर्षपूर्तीनिमित्त बोलताना सेझार चावेझ.

सीझर चावेझ यांना त्यांच्या योगदानाबद्दल अनेक सन्मान मिळाले. १९९० मध्ये, मेक्सिकोने त्यांना मेक्सिकोचा सर्वोच्च सन्मान, 'अॅझटेक ईगल' प्रदान केला. १९९४ मध्ये, सीझरच्या मृत्यूनंतर एका वर्षाने, चावेझ कुटुंबाने वॉशिंग्टन, डी.सी.ला भेट दिली, जिथे त्यांनी व्हाईट हाऊसमध्ये सीझरच्या स्मरणार्थ दिला जाणारा 'प्रेसिडेंशियल मेडल ऑफ फ्रीडम' स्वीकारला.

अहिंसक मार्गाने बदल घडवून आणण्यावर विश्वास ठेवणाऱ्या इतर नेत्यांकडून सीझरने प्रेरणा घेतली. मोहनदास करमचंद गांधी आणि मार्टिन ल्यूथर किंग हे असेच दोन नेते होते. सीझरचा विश्वास होता की. जोपर्यंत सर्व लोकांना मूलभूत मानवाधिकार मिळत नाहीत, तोपर्यंत मोटारी, दूरदर्शन संच आणि इतर चैनीच्या वस्तू वापरणे योग्य नाही.

सीझर चावेझ आणि डेलोरिस व्हर्टा यांनी १९६२ मध्ये नॅशनल फार्म वर्कर्स असोसिएशनची स्थापना केली. ही संघटना पुढे युनायटेड फार्म वर्कर्स असोसिएशन ऑफ अमेरिका (UFW) बनली. सीझरच्या मृत्यूनंतरही त्याचे अनेक सहकारी आणि त्यांची मुले UFW साठी काम करत राहिले. स्थलांतरित मजुरांच्या हिताचे बदल आणि कायदे लागू करण्यासाठी राज्य सरकारवर दबाव आणण्याकरिता, UFW चे सदस्य आजही दरवर्षी कॅलिफोर्नियाची राजधानी सॅक्रामेंटो येथे मोर्चा काढतात. या मोर्चादरम्यान त्यांची घोषणा असते, "विवा ला कॉसा!" (Viva la Causa!)

कॅलिफोर्नियामध्ये दरवर्षी ३१ मार्च रोजी चावेझ यांचा सन्मान केला जातो. लॅटिनो नेत्याच्या नावाने ओळखली जाणारी ही पहिली सुट्टी आहे. मुले चावेझ यांच्याबद्दल वाचतात आणि त्यांचे जीवन साजरे करतात. अनेक शाळा , रस्ते आणि उद्यानांना त्यांचे नाव देण्यात आले आहे.

अमेरिकेत लाखो स्थलांतरित मजूर राहतात. त्यांना कठीण आणि धोकादायक कामासाठी कमी वेतन दिले जाते. इतर कामगारांच्या तुलनेत स्थलांतरित मजुरांना आजार होण्याची शक्यता जास्त असते. त्यांची मुले गरिबीत वाढतात. त्यांच्यापैकी अनेकांना कर्करोग होतो. डॉक्टर आणि सार्वजनिक आरोग्य कर्मचाऱ्यांचा असा विश्वास आहे की, शेतीमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या कीटकनाशकांमुळे आणि विषारी रसायनांमुळे असे घडते.

सीझर चावेझ यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य इतरांना मदत करण्यासाठी समर्पित केले. आणि ते कार्य पुढेही चालू राहिले पाहिजे. १९६८ मध्ये ते म्हणाले होते, "आपले आयुष्य हेच आपले सर्वस्व आहे, आणि आपण कोणत्या प्रकारचे व्यक्ती आहोत हे तेच ठरवते."

महत्त्वाच्या तारखा

१९२७ – ३१ मार्च रोजी ॲरिझोनातील युमा जवळ सीझर चावेझ यांचा जन्म.

१९३७-४४ – आपल्या कुटुंबासह कॅलिफोर्नियातील विविध ठिकाणी स्थलांतरित शेतमजूर म्हणून काम केले.

१९४२ - आठवी इयत्ता पूर्ण केली.

१९४४ - अमेरिकन नौदलात भरती झाले.

१९४८ – हेलन फॅबेला यांच्याशी विवाह झाला.

१९६२ – राष्ट्रीय शेतकरी कामगार संघटनेची सुरुवात झाली.

१९६५ – द्राक्षे तोडणाऱ्या कामगारांचा संप सुरू होतो.

१९६६ – सॅक्रामेंटोपर्यंत पायी निषेध मोर्चाचे नेतृत्व केले.

१९७० - द्राक्षबागांच्या मालकांनी कामगार संघटनेच्या मागण्या मान्य केल्या. लेट्यूस कामगारांचा संप मागे घेण्यास नकार दिल्याबद्दल सीझरला तुरुंगात टाकण्यात आले.

१९७२ – एनएफडब्ल्यूएचे नाव बदलून युनायटेड फार्म वर्कर्स ऑफ अमेरिका असे ठेवण्यात आले.

१९७५ – कॅलिफोर्नियाने कृषी कामगार संबंध कायदा मंजूर केला. कृषी कामगारांच्या हक्कांशी संबंधित हा पहिला कायदा होता.

१९८८ – सीझरने कीटकनाशकांच्या वापराचा निषेध केला.

1990 - सीझरला मेक्सिकोचा सर्वोच्च सन्मान 'अगुइला अझ्टेक', म्हणजे अझ्टेक ईगलने सन्मानित करण्यात आले.

१९९३ – २१ एप्रिल रोजी ॲरिझोना येथे निधन झाले.

१९९४ - सीझर यांना मरणोत्तर 'प्रेसिडेंशियल मेडल ऑफ फ्रीडम' प्रदान करण्यात आले. त्यांच्या कुटुंबीयांनी 'सीझर ई. चावेझ फाउंडेशन'ची स्थापना केली.